

*Дацій О. І.,
проректор з наукової роботи
Гуманітарного університету
«Запорізький інститут державного і
муніципального управління»,
кандидат економічних наук, доцент*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Однією із важливих проблем, розв'язання яких необхідне для формування та нарощення інноваційного потенціалу, забезпечення збалансованого розвитку регіонів, є вдосконалення механізму фінансового забезпечення. При цьому актуального значення в ході здійснення економічних реформ набувають питання, пов'язані із фінансовою самостійністю регіонів, оскільки значно загострюються диспропорції між потребами в ресурсах і можливостями забезпечення нарощення інноваційного потенціалу регіону¹.

Постановка завдання: визначити пріоритетні напрямки фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону; встановити напрями формування дохідної частини місцевого бюджету.

Результати. Діючі засади формування фінансових ресурсів зберігають жорстку фінансову залежність регіонів від центру. Тому на сьогодні децентралізація процесу акумулювання фінансових ресурсів є одним із основних завдань формування та нарощення інноваційного потенціалу регіону. Формування та нарощення інноваційного потенціалу регіону вимагає створення відповідного механізму, що будувався би на принципах територіального самоврядування, самофінансування та само забезпеченості і водночас зберігав би цілісність та єдність всіх ланок економіки країни. Передумовою визначення механізму фінансового забезпечення інноваційного потенціалу регіону повинне слугувати з'ясування самої природи та суті фінансових ресурсів регіону.

На практиці визначити величину фінансових ресурсів досить складно як на рівні країни, так і на рівні регіону, оскільки немає досить чіткого визначення самого поняття “регіональні фінанси”. Деякі автори обмежують їх зведеним бюджетом області та децентралізованими грошовими ресурсами, що залишаються в розпорядженні підприємств². Інші тлумачать фінансові ресурси як результат діяльності всіх суб'єктів господарювання на певній території³. На наш погляд, найбільш достовірним є визначення суті фінансових ресурсів регіону, за яким під ними розуміється сукупність доходів, що формуються на території регіону та залишаються в розпорядженні у місцевих органів влади.

Таким чином, формування фінансових ресурсів та забезпечення фінансової самодостатності регіону вимагає вдосконалення самого механізму фінансового забезпечення

¹ Василенко Г. Інтеграція слаборозвинутих держав // Фінансова Україна. –1995 – С. 231; Долішній М.І. Проблеми податкової, фінансово-кредитної політики в Україні та механізми їх розв'язання // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Податкова та фінансово-кредитна політика держави і механізми її реалізації в регіонах України. Вип.. XXIV. Ін-т. рег. Досліджень. Редкол.: відп. Ред. М.І.Долішній. Львів. - 2001. – С. 3; Павлюк К.В. Концептуальні основи фінансової незалежності місцевого самоврядування // Фінанси України, 1997. - №11. – С. 59; Пакаєв В.І. Формування основ фінансової автономії місцевого самоврядування // Фінанси України. – 2000. - №8. – С. 67

² Кравченко В.І. Фінанси місцевих органів влади України. Основи теорії і практики. – К.: НДФІ, 1997. –С. 23

³ Павлюк К.В. Концептуальні основи фінансової незалежності місцевого самоврядування // Фінанси України, 1997. - №11. – С. 59

формування та нарощення інноваційного потенціалу. Перш за все необхідно визначити пріоритетні напрямки фінансового забезпечення, що дозволять сформувати та наростити інноваційний потенціал регіону. Виходячи із попередніх досліджень пріоритетними будуть ті напрямки фінансового забезпечення, які спроможні за порівняно короткий термін забезпечити відчутні зрушення в розвитку інноваційного потенціалу.

Такими напрямками доцільно визнати ті галузі і виробництва, у яких:

– короткий термін окупності витрат (галузі сільського господарства, легка, харчова промисловість);

– значний експортний потенціал і висока конкурентоспроможність;

– високий науковий та інноваційний потенціали.

Перший напрямок має важливе значення для формування та нарощення інноваційного потенціалу регіону з точки зору швидкого повернення інвестованих коштів і тому є досить привабливим об'єктом інвестування. Друга група галузей і виробництв важлива тим, що висока конкурентоспроможність сприяє формуванню попиту на продукцію підприємств регіону як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що дозволяє акумулювати фінансові ресурси регіону з метою розширеного відтворення. Третій напрямок, що направлений на налагодження виробництва імпортозамінної продукції дасть змогу в багатьох випадках замкнути технологічні цикли, досягнути суттєвої економії витрат, пов'язаних із митними процедурами, і в кінцевому підсумку збільшити фінансові ресурси регіону та наростити його інноваційний потенціал.

Наступним елементом механізму є визначення джерел мобілізації фінансових ресурсів регіону, які своєю чергою стосовно регіону розподіляються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх джерел фінансового забезпечення формування та нарощення інноваційного потенціалу регіону слід віднести кошти місцевого бюджету, власні кошти підприємств, організацій, амортизаційні відрахування підприємств, кошти, одержані від приватизації державного майна, особисті заощадження громадян, лізинг.

До зовнішніх джерел відносяться централізовані державні кошти та іноземні інвестиції.

Що стосується внутрішніх джерел фінансування формування та нарощення інноваційного потенціалу регіону, то зазначити таке.

Практика реформування економічних відносин вимагає вдосконалення бюджетного регулювання через передачу частини державних функцій місцевим органам влади, а отже, закріплення за місцевими бюджетами необхідних доходів. У нашій країні законом про місцеве самоврядування передбачається розширення прав місцевих органів влади та передача їм частини державних функцій щодо формування доходів та здійснення видатків, однак це далеко не супроводжується відповідним фінансовим забезпеченням. Функцію розподілу бюджетних коштів було передано місцевим виконавчим органам влади без урахування того, як фінансуватимуться місцеві бюджети. Існуюча система сконсолідованих доходів більшості регіонів України характеризується майже стовідсотковою залежністю від трансфертів центрального уряду і майже повним браком власних джерел доходів. Виняток складають такі регіони України, як Київська, Дніпропетровська, Харківська області, які працюють на самофінансуванні. Беручи до уваги вищеподане, зауважимо, що в існуючій системі формування місцевого бюджету існують значні недоліки, що призводить до відсутності власних фінансових ресурсів, які могли б бути спрямовані на фінансування заходів, пов'язаних із нарощенням інноваційного потенціалу регіону, тобто причинами такого стану є:

– відсутність комплексного підходу до формування правової бази щодо формування

місцевих бюджетів, податково-кредитної системи країни в цілому, яка здатна створити необхідні умови для фінансової самодостатності регіону;

– недосконала структура формування доходів місцевого бюджету, де основна частка повинна припадати на місцеві податки і збори;

– пасивне ставлення держави до регулювання мікроекономічних процесів, що ґрунтується на принципах і формах прямого державного контролю за формуванням місцевого бюджету;

– невідпрацьованість форм і методів взаємодії центральних органів влади із місцевими у сфері податково-бюджетних відносин, орієнтованих не тільки на врахування інтересів регіонів та інших управлінських рівнів, але й на стимулювання інтересів виробників і споживачів;

– відсутність чіткого контролю за своєчасністю надходжень у місцевий бюджет.

Спробуємо викласти власне бачення щодо вирішення цієї проблеми.

Вважаємо справедливою точку зору, що при регулюванні доходів окремих регіонів слід урахувувати рівень їх інноваційного потенціалу.

Доцільною була б розробка подібного класифікатора областей України за рівнем їх інноваційного потенціалу, внутрішня структура якого поєднувала б три якісних рівні: високий, середній, низький. Для кожної категорії в законодавчому порядку необхідно закріпити відповідні проценти відрахувань від загальнодержавних податків та зборів до Державного бюджету. У такому разі місцеві органи влади могли б чітко прогнозувати дохідну базу і не залежати від вольових рішень центральної влади. Формування дохідної частини місцевого бюджету повинне здійснюватись в двох основних напрямках:

– вдосконалення структури дохідної частини місцевих бюджетів в напрямку перегляду ставок оподаткування;

– вдосконалення структури надходжень від місцевих податків і зборів.

Що стосується першого напрямку - вдосконалення дохідної частини місцевих бюджетів, – то слід зазначити наступне. Доцільно було б здійснювати відрахування з податку на прибуток підприємств для регіонів: з високим рівнем інноваційної потужності – в розмірі 5% до місцевих бюджетів; з середнім рівнем інноваційного потенціалу – в розмірі 10% до місцевих бюджетів; з низьким рівнем інноваційного потенціалу в розмірі 15% до місцевих бюджетів. Цього вимагає оновлення інноваційної бази регіону з метою формування та нарощення його інноваційного потенціалу. Тому місцеві органи влади могли б спрямовувати частину цих відрахувань на інноваційну та інвестиційну діяльність структурних підрозділів регіону, які мали б змогу випускати конкурентоздатну продукцію та її реалізацію не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку, що зрештою призведе до нарощення їх інноваційного потенціалу.

Також, на нашу думку, з метою збереження раціональної структури природних ресурсів регіону та раціонального їх використання слід переглянути ставки оподаткування за спеціальне використання природних ресурсів.

Що стосується другого напрямку – підвищення фінансової самодостатності регіону, – то в даному випадку необхідно змінити сам підхід щодо формування місцевих податків і зборів. Тобто їх формування повинно відбуватись у контексті зміни самої структури місцевих податків і зборів та перегляду ставок оподаткування. Адже підвищення їх ролі і збільшення частки доходів за їх рахунок є головним напрямком зміцнення місцевих бюджетів, розширення їхньої фінансової автономії. За рахунок збільшення дохідної частини місцевих бюджетів можна буде здійснювати структурні перетворення і не залежати від вольових рішень

центральної влади.

Перш за все докорінного оновлення потребує правова база, яка регламентує місцеві податки і збори в Україні. Це насамперед стосується Декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 р. “Про місцеві податки і збори” із відповідними подальшими змінами⁴. Доцільно розробити і прийняти новий закон України про місцеві податки, платежі і збори, в основу якого слід покласти нову ідеологію місцевого оподаткування з урахуванням існуючого світового досвіду. Слід врахувати ті зміни, які в останні роки вже сталися у відносинах власності, в соціальній структурі, в доходах населення України. Сформувалися верстви населення з високими доходами, котрі володіють значною нерухомістю. Усе це створює об’єктивні передумови для запровадження в Україні сучасної системи місцевого оподаткування і зміцнення на її основі фінансів місцевого самоврядування.

Слід зауважити, що внаслідок багатовікової еволюції на Заході склалася розгалужена система місцевих податків і зборів, характерною особливістю якої є їхня численність: у Бельгії запроваджено 100 місцевих податків і зборів, в Італії – 70, у Франції – понад 50. Звичайно, численність місцевих податків і зборів забезпечує універсальні можливості використання їх у різних за рівнем розвитку інноваційного потенціалу та умовами адміністративно-територіальних утвореннях, що є гарантією стабільності податкових надходжень, але зважаючи на те, що це є високорозвинуті країни, тому застосування такої кількості місцевих податків і зборів в Україні може призвести не до нарощення фінансової бази регіону, а навпаки, до ще більшого зниження фінансової самодостатності регіону.

Тому впровадження нових видів місцевих податків і зборів необхідно здійснювати відповідно до рівня інноваційного потенціалу регіону. На нашу думку, необхідно запровадити дві групи місцевих податків і зборів, які дадуть змогу зміцнити фінансову базу регіону, і тим самим сприяти формуванню та нарощенню їх інноваційного потенціалу.

До першої групи необхідно віднести майнові податки, в першу чергу на нерухоме майно фізичних і юридичних осіб, на коштовне нерухоме майно фізичних осіб, які можуть використовуватися для регіонів із високим та середнім рівнем інноваційного потенціалу.

Другу групу повинні становити екологічні податки. Це податок на утилізацію побутових відходів, на використання кар’єрних матеріалів, на забруднення навколишнього природного середовища. Доцільно ввести податок на викиди в атмосферу продуктів згорання палива (вуглекислого газу, сажі, диму тощо). Платежі за забруднення навколишнього середовища сприятимуть раціональному використанню енергоресурсів, введенню екологічно безпечних видів палива і енергозберігаючих технологій. Надходження від цього податку слід використовувати на інвестування енергозберігаючих і екологічно “чистих” технологій. Цю групу податків слід застосовувати для регіонів держави із різним рівнем їх інноваційного потенціалу.

Слід також зазначити, що в жодному випадку не можна скасовувати такий податок, як збір за проїзд на території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон (хоча на нинішній час існує думка про скасування цього податку). Особливо важливе значення відіграє цей податок у формуванні та нарощенні інноваційного потенціалу прикордонних територій України, оскільки великий потік машин прямує через їх територію.

З метою поповнення місцевого бюджету слід збільшити збір з власників собак до 15% мінімальної заробітної плати щорічно та введення в дію штрафних санкцій за вигулювання собак у не відведених для цього місцях в розмірі однієї мінімальної заробітної плати.

Розглядаючи власні кошти підприємств, організацій, слід відмітити, що вони мають важливе значення у формуванні та нарощенні інноваційного потенціалу. Високий фінансовий

⁴ Про місцеві податки і збори: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – від 20 травня 1993 р. – С. 3

потенціал підприємств, організацій регіону сприятиме зростанню дохідної частини його бюджетних ресурсів. Підвищення фінансової самостійності підприємств, що визначає фінансову самодостатність регіону, можливе на основі зниження податкового навантаження суб'єктів господарювання, широкого запровадження прискореної амортизації активної частини основних фондів, реорганізації системи оплати праці та інших заходів, адже якщо кошти місцевих бюджетів не є достатніми, щоб надавати фінансову допомогу розвитку інноваційного потенціалу регіону, держава та місцева влада повинні сприяти та заохочувати суб'єктів господарювання до нагромадження, а не споживання власного фінансового потенціалу.

Серед власних джерел фінансових ресурсів підприємства та регіону значний резерв становлять амортизаційні відрахування підприємств. В економічно розвинених країнах вони є важливим джерелом фінансування і складають близько 40% загального обсягу поточних і капітальних затрат підприємств, здійснюваних з позабюджетних джерел. В Україні цей показник значно менший і знаходиться на рівні 10-15% (залежно від галузей і виробництв). Це і призводить до обмеженості інвестиційних ресурсів підприємств, організацій, які необхідні для технологічного оновлення виробництва.

Таким чином, формування амортизаційного фонду як реального джерела фінансових ресурсів підприємств повинен формуватися у таких напрямках:

– для кожної класифікаційної групи основних фондів розробити і ввести інтегральну систему для норм амортизації з встановленням верхньої і нижньої меж відхилень від встановлених норм;

– у кожній класифікаційній групі передбачити поправочні коефіцієнти для норм амортизації, що враховують специфіку виробництва та експлуатації основних фондів.

Формування фінансових ресурсів регіону за допомогою коштів, одержаних від приватизації державного майна відіграє також важливе значення. Але в результаті невідпрацьованого механізму здійснення приватизаційних процесів в Україні вони є незначними. Крім того, внаслідок ваучерної приватизації більша частина інноваційних фондів зосередилася у невеликій групі підприємців, які не мали достатнього досвіду щодо відновлення ефективного виробництва. Це все не сприяло формуванню ефективного власника. Недоліком у формуванні фінансових ресурсів регіону за допомогою здійснення приватизаційних процесів було, по-перше, проходження ваучерної “сертифікатної” приватизації, в результаті чого не вкладалось реальних фінансових ресурсів на розвиток підприємства. По-друге, якщо і здійснювалася приватизація за рахунок фінансових коштів, то з початку приватизації поза податковою системою опинився рух приватного капіталу. Це призвело до того, що суспільство втратило значну частину фінансових ресурсів у вигляді податків з приватного капіталу, а також створилися сприятливі умови для приватизації за рахунок тіньових доходів.

Таким чином, це вимагає вдосконалення механізму здійснення приватизації в напрямку збільшення доходів від приватизації державного майна, що сприятиме поповненню місцевого бюджету та нарощенню інноваційного потенціалу регіону. Необхідно розширити продаж майна, що приватизується за грошові кошти; збільшити обсяг інвестицій, що залучаються в ході приватизації та надходжень до бюджету від приватизації; забезпечення контролю за переходом права власності та надходжень коштів; збільшити доходи від продажу майна шляхом розміщення акцій відкритих акціонерних товариств на міжнародних ринках; проводити відкриті торги (тендери). Для реалізації цих заходів слід запровадити нові процедури приватизації та залучити до їх обслуговування професійні національні та іноземні біржі, інвестиційні фонди, консалтингові, аудиторські, брокерські компанії та інші.

Значним резервом фінансових ресурсів регіону є заощадження фізичних осіб. На руках у населення України, за даними експертних оцінок, знаходиться близько 15 млрд. дол. США. Проте необхідно враховувати надзвичайно низький рівень довіри населення до держави, зокрема комерційних структур через можливість їх банкрутства чи реорганізації, низькі ставки за депозитами, відсутність реального страхового фонду депозитів фізичних осіб. Подолання цієї недовіри потребує послідовних і зважених заходів Національного банку України щодо вирішення даних проблем.

Державного централізованого фінансування потребують регіони із надзвичайно складною екологічною ситуацією, низьким рівнем інноваційного потенціалу, надлишковими трудовими ресурсами. Тут необхідна цільова державна допомога на забезпечення структурних трансформацій в економіці регіонів, які були б спрямовані на розвиток наукомістких, інноваційних проєктів, інформаційно-комунікаційної, інвестиційної та екологічної інфраструктури. Поряд з цим необхідно проводити аналіз фінансово-економічного стану регіону, оскільки саме він визначає найнижчу межу масштабів інвестицій. Крім цього, дуже важливою є конкурсна система відбору інвестиційних проєктів, яка об'єктивно оцінює швидкість окупності виділених коштів та загальну ефективність проєктів. Ця система повинна діяти як між регіонами, так і всередині самих регіонів при розгляді будь-якого інвестиційного проєкту, що запобігатиме невпорядкованому роздаванню бюджетних коштів та пільгових кредитів. Держава отримує реальну можливість регулювати бюджетні інвестиційні потоки. Однак збільшення дефіциту державного бюджету не дає змоги розраховувати на розв'язання інвестиційної кризи лише за рахунок коштів прямого бюджетного інвестування. Тому держава повинна стимулювати, страхувати і спрямовувати в потрібне русло потоки недержавних інвестицій в усіх регіонах країни. А з часом потрібно перейти від безповоротного бюджетного фінансування до кредитування на поворотній і платній основі. Але при цьому необхідно зберігати безповоротне фінансування для об'єктів, що мають стратегічне значення.

Залучення до національної економіки іноземних інвестицій в умовах гострого фінансового дефіциту не можна залишати без уваги. Обсяг їх сьогодні через відсутність міцної правової основи та реальних гарантій незначний. Іноземні інвестори потребують гарантій у вигляді майна підприємств, об'єктів нерухомості. Іноземні інвестиції в економіку України та її регіонів здійснюються в основному у вигляді створення спільних підприємств, придбання об'єктів нерухомості шляхом прямого їх одержання або у формі акцій, облігацій, інших цінних паперів. З точки зору нинішнього стану інноваційних потенціалів регіонів України, масове залучення іноземних інвестицій відіграє надзвичайно велику роль у виході нашої держави із скрутного становища, але орієнтуватися в довгостроковій перспективі на них не слід, оскільки орієнтація на зовнішню допомогу шкодить використанню наявних ресурсів внаслідок їх екстенсивного використання. Слід зауважити, що іноземним інвесторам не вигідно також вкладати кошти у розвиток економіки нашої країни, оскільки їм не завжди доцільно створювати умови для швидкого зростання економіки України, які створилися після розпаду СРСР. Таким чином, залучення іноземних інвестицій з метою їх раціонального використання для нарощення інноваційного потенціалу регіону вимагає вдосконалення законодавства в таких його аспектах, як гарантія прав власності іноземців, чітке визначення прав оренди землі й гарантії на земельні ділянки під будовами та підприємствами, придбаними іноземними інвесторами, вдосконалення методів оцінки вартості майна, конкретизація норм і пільг, які надаються іноземним інвесторам.

Важливою умовою забезпечення фінансування, формування та нарощення інноваційного потенціалу регіону є визначення та застосування інструментів, тобто сукупність дій та важелів, за допомогою яких здійснюється вплив суб'єкта управління на

об'єкт управління з метою досягнення поставленої мети. Зокрема, в нашому випадку важливим інструментом виступає ефективна інвестиційна політика.

Інвестиційна політика у регіоні повинна бути спрямована на:

- стимулювання інвестиційної активності шляхом встановлення пільгового оподаткування для суб'єктів підприємницької діяльності, які інвестуються із внутрішніх джерел;
- розвиток іпотечних відносин, що є досить привабливим для більшості інвесторів, оскільки йдеться про надання під заставу об'єктів, стійких до інфляції;
- зацікавлення фінансово-кредитних установ у залученні їх ресурсів на інноваційно-інвестиційні цілі;
- розвиток інвестиційної інфраструктури;
- створення сприятливої нормативно-правової бази для залучення іноземних інвестицій в економіку, що відіграватиме важливе значення у нарощення інноваційного потенціалу;
- продовження приватизаційного періоду в регіоні, адже приватна власність може і повинна стати одним із основних факторів, що здійснюють інвестування нарощення інноваційного потенціалу за рахунок власних фінансових ресурсів;
- складання планів, розробку регіональних програм залучення іноземних інвестицій в регіональний комплекс. При цьому слід враховувати, що не пільги виступають основним критерієм для прийняття рішення щодо інвестування, а стабільність українського законодавства.

Підсумовуючи вищеподане, слід зазначити, що для забезпечення життєдіяльності, формування та нарощення інноваційного потенціалу регіон повинен напрацьовувати свої фінансові ресурси. Але ж для цього необхідне відповідне реформування фінансової системи, щоб вона була орієнтована на регіон, адже ринкова економіка вимагає суттєвого збільшення використання фінансових ресурсів на території їх створення.

Висновки. Визначено пріоритетні напрямки фінансового забезпечення, що дозволять сформувати та наростити інноваційний потенціал регіону. В існуючій системі формування місцевого бюджету існують значні недоліки, що призводять до відсутності власних фінансових ресурсів, які могли б бути спрямовані на фінансування заходів, пов'язаних із нарощенням інноваційного потенціалу регіону.

Формування дохідної частини місцевого бюджету повинно здійснюватись у двох основних напрямках: вдосконалення структури дохідної частини місцевих бюджетів у напрямку перегляду ставок оподаткування; вдосконалення структури надходжень від місцевих податків і зборів. З метою збереження раціональної структури природних ресурсів регіону та раціонального їх використання слід переглянути ставки оподаткування за спеціальне використання природних ресурсів.

Формування фінансових ресурсів регіону за допомогою коштів, одержаних від приватизації державного майна, має також важливе значення. Значним резервом фінансових ресурсів регіону є заощадження фізичних осіб та кошти іноземних інвесторів.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою менеджменту, фінансів та кредиту
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 3 від 10 грудня 2004 року)*

